

Stanisław Głaz

Osobowościowe
uwarunkowania
przeżycia religijnego
młodzieży studiującej

AKADEMIA Ignatianum

Wydawnictwo WAM

Kraków 2011

Spis treści

Wstęp	13
C ZĘ Ś Ć I	
Psychologiczne uwarunkowania przeżycia religijnego	23
Wprowadzenie	25
R o z d z i a ł I	
Doświadczenie religijne i związane z nim przeżycie religijne jako przedmiot badań interdyscyplinarnych	29
1. Znaczenie terminu „doświadczenie”	30
2. Rozumienie terminu „doświadczenie religijne” oraz „przeżycie religijne”	34
3. Filozoficzne rozumienie doświadczenia religijnego	40
4. Teologiczne rozumienie doświadczenia religijnego	47
5. Poglądy psychologów na doświadczenie religijne i związane z nim przeżycie religijne	55
5.1. Rodzaje doświadczenia religijnego	62
5.2. Przebieg doświadczenia religijnego, jego cechy i zalety	67
5.3. Specyficzne odmiany doświadczenia religijnego	72
5.3.1. Doświadczenie nawrócenia religijnego – proces przemiany człowieka	74
5.3.1.1. Pojęcie nawrócenia i jego rodzaje	75
5.3.1.2. Motywy nawrócenia i jego przebieg	80
5.3.1.3. Skutki nawrócenia	86
5.3.2. Doświadczenie kryzysu religijnego – szansa odnalezienia siebie	88
5.3.2.1. Pojęcie kryzysu religijnego i jego rodzaje	89
5.3.2.2. Etapy przebiegu kryzysu	94
5.3.2.3. Przyczyny kryzysu	97
5.4. Zjawiska doświadczenia religijnego	100
5.5. Stan badań psychologicznych nad doświadczeniem religijnym i związanym z nim przeżyciem religijnym	106
5.5.1. Początek badań nad doświadczeniem religijnym i przeżyciem religijnym	107
5.5.2. Zakres współczesnych badań nad doświadczeniem religijnym i przeżyciem religijnym	110
Podsumowanie	117

R o z d z i a ł II

Psychologiczne predyktory przeżycia religijnego	119
1. Wielowymiarowość człowieka	120
1.1. Wybrane egzystencjalna człowieka	123
1.2. Rodzaje odniesień człowieka do otaczającej go rzeczywistości	133
2. Sumienie w ujęciu psychologicznym	140
2.1. Poglądy badaczy na sumienie i jego rodzaje	141
2.2. Rozwój sumienia i jego struktura	148
2.3. Kryteria dojrzałego sumienia	154
2.4. Kryteria sumienia zdeformowanego	156
3. Altruizm jako kategoria psychologiczna	159
3.1. Różne stanowiska badaczy	159
3.2. Rodzaje altruizmu	162
3.3. Przejawy altruizmu	169
4. Empatia w poglądach psychologów	174
4.1. Rozumienie empatii, jej rodzaje i struktura	175
4.2. Empatia jako zjawisko interpersonalne	184
4.3. Empatia i pojęcia pokrewne	189
4.4. Przejawy empatii	191
5. Wartości jako przedmiot zainteresowań psychologii	198
5.1. Wartości i ich geneza	199
5.2. Sposób podejścia do wartości w koncepcjach psychologicznych	202
5.3. Typologia i hierarchia wartości	204
5.4. Wartości i sens życia	213
Podsumowanie	218

C Z Ę Ś Ć II

Badania empiryczne nad uwarunkowaniami psychologicznymi przeżycia religijnego	221
--	-----

Wprowadzenie	223
--------------	-----

R o z d z i a ł III

Metodologia badań własnych nad przeżyciem religijnym młodzieży	225
1. Założenia wynikające z części teoretycznej	225
2. Specyfikacja problemu badawczego oraz przyjętych pojęć teoretycznych	229
3. Sformułowanie pytań badawczych, hipotez i celu badań	239
4. Charakterystyka zastosowanych metod	248
5. Strategia badań	253
6. Sposób przeprowadzenia badań	256
7. Charakterystyka badanej grupy osób	257

R o z d z i a ł IV

Charakterystyka podgrup młodzieży wyodrębnionych za pomocą analizy skupień pod względem przeżycia religijnego	263
--	-----

1. Ogólna prezentacja podziału i porównanie skupień homogenicznych pod względem stylów przeżycia religijnego 264
2. Porównanie zmiennych osobowościowych w poszczególnych skupieniach osób pod względem stylów przeżycia religijnego 265

R o z d z i a ł V

Poziom i zakres zmiennych osobowościowych grup młodzieży o wysokim i niskim nasyceniu przeżycia religijnego: obecności Boga i nieobecności Boga 271

1. Poziom zmiennych osobowościowych osób o wysokim i niskim poziomie przeżycia obecności Boga 273
2. Poziom zmiennych osobowościowych osób o wysokim i niskim poziomie przeżycia nieobecności Boga 277

R o z d z i a ł VI

Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym mężczyzn i kobiet 283

1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych oraz przeżycie religijne mężczyzn i kobiet 284
2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym mężczyzn i kobiet 288

R o z d z i a ł VII

Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży studiującej kierunku humanistyczny i techniczny 297

1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych oraz przeżycia religijnego studentów kierunku humanistycznego i technicznego 298
2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży studiującej na kierunku humanistycznym i technicznym 303

R o z d z i a ł VIII

Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o różnych profilach studiów 313

1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych i przeżycia religijnego młodzieży o różnych profilach studiów 314
2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o różnych profilach studiów 319

R o z d z i a ł IX

Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokim i niskim altruizmie 329

1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych oraz przeżycie religijne młodzieży o wysokim i niskim poziomie altruizmu 330

2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokim i niskim poziomie altruizmu	335
R o z d z i a ł X	
Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokiej i niskiej empatii	343
1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych oraz przeżycie religijne studentów o wysokim i niskim poziomie empatii	344
2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokim i niskim poziomie empatii	349
R o z d z i a ł XI	
Poziom i powiązanie zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokiej i niskiej wrażliwości sumienia	357
1. Poziom i zakres zmiennych osobowościowych oraz przeżycie religijne studentów o wysokim i niskim poziomie wrażliwości sumienia	358
2. Związek zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży o wysokim i niskim poziomie wrażliwości sumienia	363
3. Wyniki analizy wielokrotnej regresji krokowej dla wszystkich zmiennych branych pod uwagę w niniejszych badaniach	371
R o z d z i a ł XII	
W kierunku poszukiwania syntetycznej teorii i aplikacji psychologiczno-pastoralnej	375
1. Problematyka pracy i metody badań	376
2. Weryfikacja przyjętych hipotez	377
3. Interpretacja psychologiczna statystyk opisowych na podstawie uzyskanych wyników badań empirycznych	384
4. Interpretacja psychologiczna wyników analizy regresji: związku istotnych zmiennych osobowościowych z przeżyciem religijnym młodzieży	408
5. Wyniki analizy równań strukturalnych dotyczących związku osobowości z przeżyciem religijnym oraz ich interpretacja psychologiczna	440
6. Synteza interpretacji psychologicznej	462
7. Aplikacje psychologiczno-pastoralne	482
Zakończenie	495
Bibliografia	505
Aneksy	545
Annex	567
Summary: Students' personality traits conditioning religious experience	571

Table of Contents

Introduction	13
PART I	
Psychological conditions of religious experience	23
Introduction	25
Chapter I	
Religious experience and connected with it religious feeling as a focus of interest in interdisciplinary studies	29
1. The notion of experience and its meaning	30
2. Interpretation of the notions of religious experience and religious feeling	34
3. Philosophical interpretation of religious experience	40
4. Theological interpretation of religious experience	47
5. Psychologists' opinions on religious experience and connected with it religious feeling	55
5.1. Types of religious experience	62
5.2. The process of religious experience, its features and advantages	67
5.3. Specific variations of religious experience	72
5.3.1. Experiencing conversion – the process of human change	74
5.3.1.1. The concept of conversion and its types	75
5.3.1.2. The reasons for conversion and its process	80
5.3.1.3. The consequences of conversion	86
5.3.2. Experiencing religious crisis as an opportunity to find oneself	88
5.3.2.1. The notion of religious crisis and its types	89
5.3.2.2. Crisis stages	94
5.3.2.3. Reasons for crisis	97
5.4. Phenomena of religious experience	100
5.5. Present status of psychological studies on religious experience and connected with it religious feeling	106
5.5.1. The onset of studies on religious experience and religious feeling	107
5.5.2. The scope of present-day studies on religious experience and religious feeling	110
Conclusions	117

Chapter II	
Psychological predictors of religious experience	119
1. The multi-dimensional aspect of a human being	120
1.1. Selected dimensions of human existence	123
1.2. Types of human reference to the surrounding reality	133
2. Psychological depiction of conscience	140
2.1. Scholars' opinions on conscience and its types	141
2.2. The development and structure of conscience	148
2.3. Mature conscience criteria	154
2.4. Deformed conscience criteria	156
3. Altruism as a psychological category	159
3.1. Various standpoints of scholars	159
3.2. Types of altruism	162
3.3. Manifestations of altruism	169
4. Empathy in psychologists' views	174
4.1. Interpretation of empathy, its types and structure	175
4.2. Empathy as an interpersonal phenomenon	184
4.3. Empathy and related notions	189
4.4. Manifestations of empathy	191
5. Values as a source of interest in psychology	198
5.1. Values and their origin	199
5.2. Approach to values according to psychological ideas	202
5.3. Typology and hierarchy of values	204
5.4. Values and the meaning in life	213
Conclusions	218
PART II	
Empirical research concerning the influence of psychological aspects on religious experience	221
Introduction	223
Chapter III	
Methodology of own research into young people's religious experience	225
1. Assumptions resulting from the theoretical part	225
2. Research problem and notions applied in the work	229
3. Formulating the research questions, hypotheses and aims	239
4. Characteristics of the methods applied	248
5. Research strategy	253
6. The way of conducting the research	256
7. Characteristics of the research subjects	257
Chapter IV	
Characteristics of the subgroups of students selected as a result of the analysis of clusters referring to religious experience	263

1. An overview of the division and comparing clusters homogeneous in terms of types of religious experience	264
2. Comparison of personality variables in particular clusters of people in terms of types of religious experience	265
Chapter V	
The level and scope of personality variables of students with a high and low degree of religious experience: God's presence and God's absence	271
1. The level of personality variables of people with a high and low degree of experiencing God's presence	273
2. The level of personality variables of people with a high and low degree of experiencing God's absence	277
Chapter VI	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of men and women	283
1. The level and scope of personality variables and religious experience of men and women	284
2. The influence of personality variables on the religious experience of men and women	288
Chapter VII	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of students of humanistic and technical faculties	297
1. The level and scope of personality variables and religious experience of students of humanistic and technical subjects	298
2. The influence of personality variables on the religious experience of students of humanistic and technical subjects	303
Chapter VIII	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of young people studying at different faculties	313
1. The level and scope of personality variables and religious experience of young people studying at different faculties	314
2. The influence of personality variables on the religious experience of young people studying at different faculties	319
Chapter IX	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of young people with a high and low level of altruism	329
1. The level and scope of personality variables and religious experience of young people with a high and low level of altruism	330

2. The influence of personality variables on the religious experience of young people with a high and low level of altruism	335
Chapter X	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of young people with a high and low level of empathy	343
1. The level and scope of personality variables and religious experience of young people with a high and low level of empathy	344
2. The influence of personality variables on the religious experience of young people with a high and low level of empathy	349
Chapter XI	
The level of personality variables and their influence on the religious experience of young people with a high and low conscience sensitivity	357
1. The level and scope of personality variables and religious experience of students with a high and low level of conscience sensitivity	358
2. The influence of personality variables on the religious experience of young people with a high and low level of conscience sensitivity	363
3. The results of the multiple stepwise regression analysis for all variables considered in the work	371
Chapter XII	
Looking for a synthetic theory as well as psychological and pastoral applications	375
1. Issues discussed in the work and research methods	376
2. Verification of the adopted hypotheses	377
3. Psychological interpretation of descriptive statistics based on the obtained empirical research results	384
4. Psychological interpretation of the regression analysis results: the influence of essential personality variables on young people's religious experience	408
5. The results of the structural equation analysis concerning the influence of personality on the religious experience and their psychological interpretation	440
6. Psychological interpretation synthesis	462
7. Psychological and pastoral applications	482
Final conclusions	495
Bibliography	505
Annexes	545
Annex	567
Summary: Students' personality traits conditioning religious experience	571